

III. ÜNİTE: YAŞADIĞIMIZ YER

1. YÖNLER

Çevre, insan ve diğer canlıların içinde yaşadığı ortamdır.

Çevremizde bulunan yerleri ya da nesnelerin yerini tanımlamak için **adres bilgilerinden** yararlanır. Bu yerlerin ya da nesnelerin kendimize göre konumunu da yönlerle ifade ederiz.

Yön, bulunduğumuz noktaya göre bir yerin bulunduğu taraftır. Coğrafi yönler, **Güneş'in doğuşuna ve batışına** göre düzenlenmiştir.

⊕ **Ana yönler**; doğu, batı, kuzey ve güneydir.

Doğu, Güneş'in doğduğu, **batı** ise Güneş'in battığı yöndür.

North(N)= kuzey

South(S) = güney

East (E) = doğu

West (W) = batı

⊕ **Ara yönler**; kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatıdır.

Yönler, günlük hayatta özellikle **coğrafya** ve **denizcilikte** kullanılır.

Ana ve ara yönleri gösteren şekli inceleyelim.

Ana Yönler

Doğu

Batı

Kuzey

Güney

Ara Yönler

Kuzeydoğu

Kuzeybatı

Güneydoğu

Güneybatı

2. YÖN BULMA YÖNTEMLERİ

Gidilmek istenen yönü doğru olarak tahmin etmek insanlar için çok önemlidir. Bu yüzden **güvenilir** yöntemlere ihtiyaç vardır.

⊕ **PUSULA**

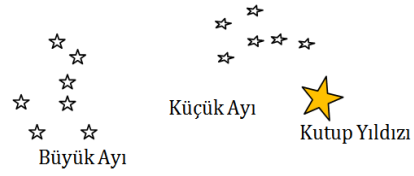
Yanımızda pusula varsa o zaman **en doğru ve en kolay** bir biçimde yönümüzü bulabiliriz.

Pusula ibresinin **renkli ucu**, daima **kuzeyi** gösterecektir. Diğer yönleri de kuzey yönüne göre tahmin edebiliriz.

⊕ **KUTUP YILDIZI**

Gökyüzünün bulutsuz, açık olduğu bir **gecede** yıldızlar arasından **en parlak** olanı **Kutup Yıldızı**'dır.

Kutup Yıldızı her zaman **kuzey** yönündedir. Yeri hep sabit olduğundan ona **Demirkazık** da denir. Kutup Yıldızı, Küçükayı takım yıldızında yer alır.

⊕ **GÜNEŞ'TEN YARARLANMA**

Sabah Güneş doğduğunda, **yüzümüzü** Güneş'e doğru dönüp kollarımızı açalım.

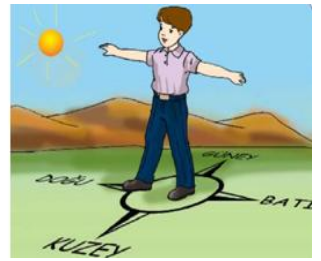
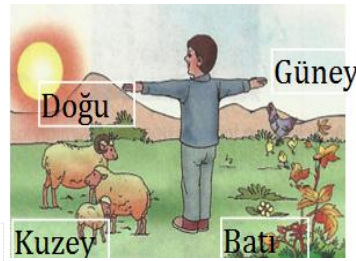
⊕ Önümüz doğu,

⊕ Arkamız batı,

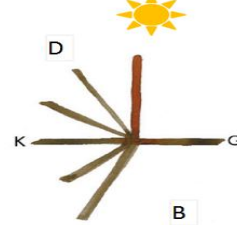
⊕ Sağımız güney,

⊕ Solumuz kuzey olur.

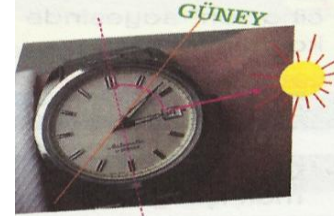
Ancak bu yöntem, her zaman doğru sonuç vermez. Çünkü Güneş yıl boyunca **farklı yerlerden doğar ve batar**.

⊕ Başka bir yöntem de **yere dikilen bir çubuğun gölgesinden** yararlanmaktır. Güneş **öğle vakti** tam tepedeyken çubuğun gölgesinin **en kısa** olduğu zamandır ve çubuğun yönü her zaman **kuzeyi** gösterir.

⊕ **KOL SAATİNDEN YARARLANMA**

Güneşli bir günde, kol saatimizin **akrebini** Güneş'i **gösterecek** şekilde tutarsak akrep ile 12 arasındaki açının tam ortası **güneyi** gösterir.

⊕ Bu yöntemler her zaman kullanılamaz, havanın **güneşli** olması gerekir.

Bu yöntemler dışında;

⊕ Ülkemizde cami minarelerinin kapıları hep **güney** yönüne bakar.

⊕ Ağaçların ve taşların **yosunlu** kısımları **kuzey** yönüne bakar.

⊕ Karıncalar yuvalarının toprak yığılı kısmı **kuzey**; yuvanın ağzı **güneyi** gösterir.

⊕ Ayı inlerinin girişi **kuzey** yönündedir.

- ⊛ Günümüzde araçlara takılan yön bulma cihazları (GPS) sayesinde yön bulmak oldukça kolaylaşmıştır.

Herhangi bir haritaya yüzümüzü döndüğümüzde;

- ⊛ Üst kısım (başımız) **kuzey**,
- ⊛ Alt kısım (ayaklarımız) **güney**,
- ⊛ Sağ kolumuz **doğu**,
- ⊛ Sol kolumuz **batı** gösterir.

3. DOĞAL VE BEŞERİ UNSURLAR

Yaşadığımız yerde, çevremizde gördüğümüz dağ, tepe, akarsu, hayvanlar **doğal çevremizi** oluşturmaktadır.

A. DOĞAL UNSURLAR

İnsan etkisi olmadan kendiliğinden meydana gelmiş varlıklara, yeryüzü şekillerine **doğal çevre** denir. (Dağ, ova, vadi, körfez, ada, göl vb.).

Yeryüzündeki bütün yükseklikler **deniz seviyesine** göre hesaplanır. Deniz seviyesi **sıfır** olarak kabul edilir.

Türkiye'nin ortalama yükseltisi fazladır. Yükselti, **batıdan doğuya** doğru gidildikçe artar. Dağlar kıyıya paralel olarak uzanır. Ege kıyılarında dağlar denize **dik** olarak uzanır.

⊛ **DAĞ**: Çevresine göre 500 m'den yüksek olan yeryüzü şekilleridir. Bazı dağlar sıralar hâlinde uzanır. Bu dağlara da **sıradağ** denir. Örneğin; Toroslar, Doğu Karadeniz Dağları.

⊛ **OVA**: Çevresine göre **alçakta kalmış**, vadilerle derin yarılmamış düzlüklerdir.

Bu yerlerde akarsular derin vadiler açmadan yüzeyden akarlar. Dolayısıyla sular kabardığında bu yerler sular altında kalır. Yurdumuzda çoğunlukla **kıyı ovaları** olduğu gibi iç kısımlarda yüksekte kalan ovalar da vardır. Alçak kıyı ovalarımızda **sel baskınları** daha çok görülür.

⊛ **Kıyı Ovaları**: Akarsuların denize dökülürken oluşturduğu ovalardır. Örneğin; Çarşamba, Bafra, Çukurova.

⊛ **Yüksek Ovalar**: Yükselteleri 500-2000 m ve denizden uzaktaki ovalardır. Örneğin; Erzincan, Malatya, Muş ovaları.

⊛ **PLATO**: Çevresine göre **yüksekte kalmış**, derin akarsu vadileriyle **yarılmış** düzlüklerdir.

Yurdumuzun iç ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri geniş platolarla kaplıdır.

⊛ Yurdumuzun platoları:

- ⊛ **İç Anadolu Bölgesi**: Haymana, Bozok, Cihanbeyli, Obruk platoları.
- ⊛ **Güneydoğu Anadolu Bölgesi**: Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır platoları.
- ⊛ **Doğu Anadolu Bölgesi**: Erzurum- Kars Platosu.
- ⊛ **Marmara Bölgesi**: Çatalca- Kocaeli Platosu.
- ⊛ **Akdeniz Bölgesi**: Taşeli Platosu, Teke Platosu.

⊛ **AKARSU**: Yağmur, eriyen kar suları ve kaynaklardan oluşan suların hemen hemen hepsi yeryüzünde bir eğim boyunca akar. Bu sulara **akarsu** denir. Akarsuların bazıları denize, bazıları da göllere dökülür.

Boyları kısa, suları az olan akarsulara **dere** denir. Derelerin birleşmesiyle **çaylar**, çayların birleşmesi ile **ırmaklar (nehirler)** oluşur.

⊛ Yurdumuzdaki akarsular şunlardır:

- ⊛ **Karadeniz'e dökülen** akarsular: Kızılırmak, Yeşilirmak, Çoruh, Sakarya, Filyos, Bartın çayı.
- ⊛ **Akdeniz'e dökülen** akarsular: Aksu, Göksu, Seyhan, Ceyhan, Dalaman, Asi, Manavgat çayı.
- ⊛ **Marmara Denizi'ne dökülen** akarsular: Susurluk, Gönen çayı.
- ⊛ **Basra Körfezi'ne dökülen** akarsular: Dicle, Fırat.
- ⊛ **Hazar Denizi'ne dökülen** akarsular: Kura ve Aras.
- ⊛ Kaynağı ülkemizde olup sınırlarımızın dışında dökülen akarsular: Fırat Dicle, Kura, Aras, Çoruh.

⊛ **GÖL**: Yeryüzündeki çukurlukların bazılarında sular birikir ve gölleri oluşturur.

Beyşehir Gölü'nün suyu tatlı, **Tuz Gölü'nün** suyu tuzlu, **Van Gölü'nün** suyu sodalı, **Burdur Gölü'nün** suyu acıdır.

B. BEŞERİ UNSURLAR

İnsanların **doğayı değiştirerek** ortaya çıkarmış oldukları ürün ve yapılar beşeri (insani, yapay) unsurdur.

⊛ Köprüler, barajlar, tüneller, binalar **beşerî unsurlardır**.

⊛ İnsanların yaptıkları faaliyetlerle doğal çevrenin görünümünde **değişiklikler** meydana gelir. Örneğin **Atatürk Barajı** ile oluşan göl, Van Gölü'nden sonra Türkiye'nin en büyük gölü durumuna gelmiştir.

⊛ Günümüzde sanayileşme, fabrika atıkları ve zehirli gazlar, şehirleşme, madenlerin işlenmesi, yol ve baraj yapımı gibi nedenlerden dolayı iklim ve doğal çevrede büyük değişiklikler olmuştur.

⊛ Yurdumuzdaki Barajlar:

- ⊛ **Kızılırmak Nehri Üzerinde**: Hirfanlı, Kesikköprü, Altinkaya, Sakarya - Gökçekaya, Hasan Polatkan

- ★ **Yeşilirmak** Nehri Üzerinde: Alsum, Ayvacık, H. Uğurlu, Gediz - Kesikköprü
- ★ **Büyük Menderes** Üzerinde: Kemer, Adıgüzel,
- ★ **Dicle Nehrinde:** Karakaya
- ★ **Fırat Nehrinde:** Keban, Atatürk, Karakaya
- ★ **Seyhan Nehrinde:** Seyhan, Çatalan
- ★ **Ceyhan Nehrinde:** Ceyhan I - II, Aslantaş, Manavgat - Oymapınar

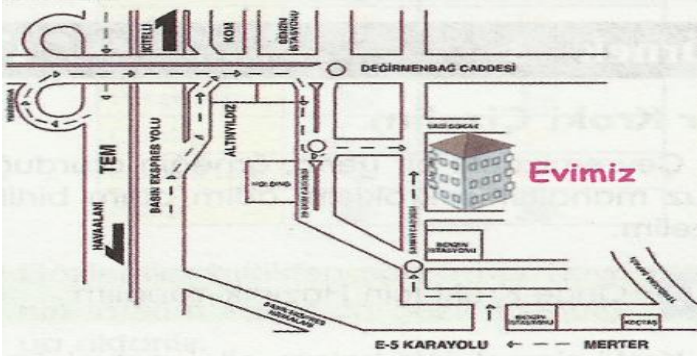
4. KROKİ ÇİZELİM

Kroki, bir yerin kuş bakışı görünüşünün kabataslak (**göz kararı**) küçültülerek kâğıt üzerine çizilmesidir. Kroki çizilirken yönler dikkat edilir. Ölçek **yoktur**.

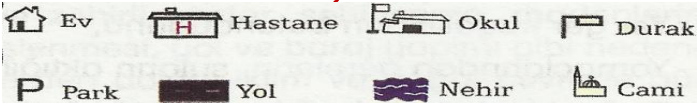
Çevremizde çeşitli yapılar ve yerler vardır. Bu yapıları ve yerleri şekil çizerek anlatabiliriz. Ancak çizdiğimiz şekilde kullandığımız **sembollerin anlaşılır olması** gerekir. Bu nedenle kullandığımız **sembol** ve **şekillerin** açıklandığı bir bölüm oluşturmamız.

Günlük yaşamımızda bir arkadaş ya da dostumuza, evimizi tarif ederken **kroki** çizeriz. Krokide, **herkes tarafından bilinen** cadde, sokak, önemli yapılar belirtilir.

Örnek krokileri inceleyiniz.

Krokide kullanılan **şekil ve semboller**.

5. HAVA OLAYLARI

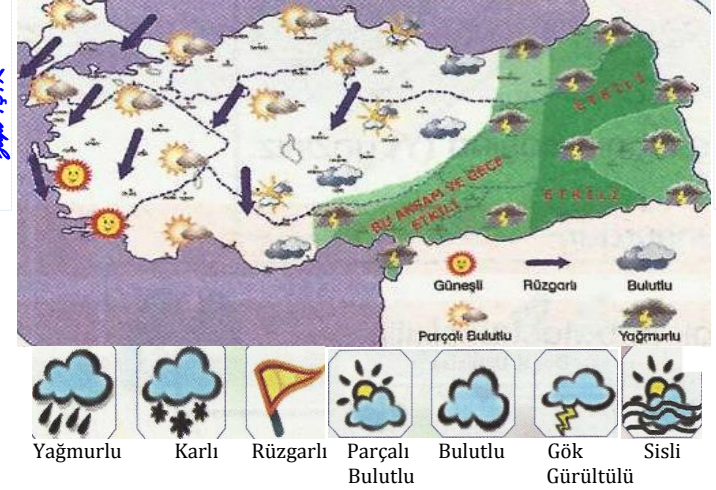
Havada meydana gelen **yağış, sıcaklık, basınç, rüzgâr, sis, gök gürültüsü** gibi olaylara **hava olayı** denir. Hava olayları insanların yaşamını ilk çağlardan beri etkilemiştir.

Hava olayları **balıkçılar, çiftçiler, pilotlar, şoförler** için önemlidir.

Günümüzde **meteorolojik** hizmetler tamamen bilimsel yöntemlerle yapılmaktadır. Ülkemizde hava

durumu tahminlerini **Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü** yapmakta, tahminleri, basın yolu ile halka duyurmaktadır.

Hava durumu haritasındaki semboller bazı illerimizde havanın nasıl olacağını göstermektedir.

Bunları Biliyor musunuz?

★ Ülkemizde 12 Kasım 1925 tarihinde Tarım Bakanlığı'na bağlı olarak **Rasadat-ı Cevriye** (Meteoroloji Enstitüsü) ismi ile Ankara Etlik'te **ilk meteoroloji** istasyonu faaliyete geçmiştir.

★ Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 1937 yılında kurulmuştur.

★ Dünyada 24 saat sürekli çalışan on bin civarında kara istasyonu vardır.

★ **Hava durumu**, dar bir alanda 1 ile 5 günlük kısa zaman dilimlerinde görülen atmosfer olaylarıdır.

★ **KAR:** Havada beyaz ve hafif billur biçiminde donarak yağan su buharıdır.

★ **RÜZGÂR:** Sıcak hava ile soğuk havanın yer değiştirmesi sonucu oluşan esintidir.

★ **DOLU:** Yağmur damlalarının yeryüzüne düşerken soğuk hava tabakasıyla karşılaşması sonucu **donmalarıyla** oluşur.

★ **YAĞMUR:** Bulutlarda **yoğunlaşan** su buharının yeryüzüne su damlacıkları hâlinde düşmesidir.

★ **YEL:** Hafif şiddetli esen rüzgârdır.

★ **İKLİM:** Atmosferde oluşan **sıcaklık, yağış, basınç, nem ve rüzgâr** gibi hava olaylarının uzun yıllarda belirlenen ortalama özelliklerine **iklim** denir.

Yurdumuzda bölgelere göre **farklı iklim** tipleri görülmektedir.

Yurdumuzda İklim Çeşitleri

★ **KARADENİZ İKLİMİ:** Karadeniz kıyıları boyunca görülür. Her mevsim **yağışlıdır**. Yazlar serin, kışlar ılık geçer. Ülkemizde en çok **yağmur** yağan bölge Karadeniz'dir.

- ⊛ **KARASAL İKLİM:** Deniz etkisinden uzak olan iç kısımlarda görülen iklim tipidir. İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da görülür.

Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlı geçer. Yaz ve kış mevsimleri arasındaki sıcaklık farkı oldukça yüksektir.

- ⊛ **AKDENİZ İKLİMİ:** Yurdumuzun Akdeniz ve Ege kıyılarında etkisini gösterir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Bu iklim tipinin hâkim olduğu yerlerde don olayları az görülür.

6. DOĞAL AFETLER

İnsan etkisi olmadan, ani ve kontrol edilemeyen olaylara **doğal afet** denir.

- ⊛ Deprem, ⊛ Erozyon, ⊛ Sel baskını, ⊛ Heyelan (toprak kayması), ⊛ Çığ, ⊛ Yangın doğal afettir.

A. DEPREM

Yer kabuğunun kırılma hareketleridir. Yurdumuz deprem bölgesindedir. Depremi oluşumunu engelleyemez, zamanını bilemeyiz. Ancak önlem alarak ve deprem sırasında yapmamız gerekenleri bilerek zararlarını azaltabiliriz.

⊛ Deprem Öncesinde Yapılması Gerekenler:

- ⊛ Binalar **sert ve kayalık** zemin üzerine yapılmalıdır.
⊛ Binalara izinsiz kat yapılmamalıdır.
⊛ Şehirler fay hatları üzerine kurulmamalıdır.
⊛ Evler deprem yönetmeliğine uygun ve **sağlam malzeme** kullanılarak yapılmalıdır.
⊛ Yattığımız odadaki dolap, vitrin, kitaplık gibi ağır mobilyaları deprem anında düşmeyecek şekilde duvara **sabitlemeliyiz**.
⊛ Evdeki dar çıkış yollarında deprem sırasında düşerek sizin çıkışınızı engelleyecek mobilyalar var ise bunları **çıkış yollarından** kaldırmalıyız.
⊛ Evimizdeki doğal **gaz, su vanalarının ve elektrik sigortaların** yerini ve nasıl kapatılacağını öğrenmeliyiz.

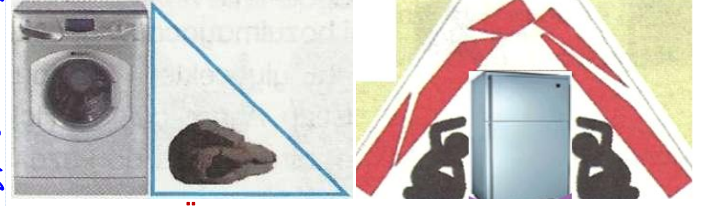
“Deprem öldürmez, bina öldürür.” sözü bize depremin asıl zararının **binaların yıkılmasından** kaynaklandığını ifade eder.

⊛ Deprem Sırasında Yapılması Gerekenler: Depremi hissettiğimiz anda;

- ⊛ Sakin olmalı, paniğe kapılmamalıyız.
⊛ Balkon, cam kenarı, merdiven boşluğunda durmamalı, asansöre binmemeliyiz.
⊛ Pencereden uzak durmalıyız.
⊛ Buzdolabı, mutfak tezgâhı gibi güvenli yerlerde kollarımızla başımızı koruyarak **çömelmeliyiz**.
⊛ Depremi bitmesini beklemeliyiz.
⊛ Deprem sırasında okuldaysanız, hemen sıranızın yanına ya da sıraların arasına hayat üçgeni oluşturun, kapanın ve tutunun.
⊛ Deprem sırasında koşmayın.

⊛ Deprem Sonrasında Yapılması Gerekenler:

- ⊛ Sarsıntı bittiğinde binadan çıkılmalıdır.
⊛ Deprem çantası ve kimlik belgesi alınmalıdır.
⊛ Yanıcı maddelerle oynanmamalıdır.

Hayat Üçgeni insanı korur.

⊛ Deprem Çantası

Deprem çantası ulaşabileceğiniz **en yakın yerde** olmalıdır. Depremden sonra elektrikler kesilebilir, yerlerde cam kırıkları olabilir. Bu yüzden yatağınızın yanında bir **el feneri** ve **terlik** bulundurmayı unutmayın. İlk yardım çantası, el feneri ve yedek pil, pilli radyo, düdük, bir miktar para, telefon, bir şişe su, bisküvi ve konserve gibi bozulmayacak yiyecekler ve iç çamaşırı, çorap, bir hırka ya da kazak koyabilirsiniz.

B. ÇİĞ

Dik yamaçlı dağlardaki büyük **kar kütlelerinin** aşağı doğru **kayması** sonucu oluşur.

- ⊛ Çığdan korunmak için çığ tehlikesi olan yerlere yerleşim yapılmamalıdır.
⊛ Dik yamaçların teraslanması ve ağaçlandırılması gereklidir.

C. HEYELAN (Toprak Kayması)

Eğimi fazla olan, **çok yağış alan** yamaçlardaki taş, toprak ve kayaların kaymasıdır. Ülkemizde en çok heyelan **Karadeniz Bölgesi'nde** olur.

Korunmak için;

- ⊛ Yamaçlar **basamaklandırılmalıdır**.
⊛ Ağaçlandırma yapılmalıdır.
⊛ Yol kenarlarına duvar örülmelidir.
⊛ Heyelan tehlikesi olan yerlere yerleşim yapılmamalıdır.

D. EROZYON

Toprağın **su, rüzgâr** gibi etkenlerle sürüklenerek taşınmasıdır. Arazinin engebeli olması, orman alanlarının azalması ve **çok yağış** olması erozyona neden olur.

Erozyon diğer doğal afetlere göre geniş bir zamanda ve **yavaş yavaş** oluşur.

Erozyonu önlemek için;

- ⊛ Ağaçlandırma ve teraslama yapılmalıdır.
⊛ Yamaçlarda arazi **eğime ters yönde** sürülmelidir.
⊛ Akarsular üzerine **barajlar** yapılmalıdır.

E. SEL BASKINI

Şiddetli yağmur, eriyen kar suları nedeniyle **akarsuyun taşmasıyla** oluşur.

Korunmak için;

- ⊛ Ağaçlandırmaya önem verilmelidir.
⊛ Akarsulara **barajlar** yapılmalıdır.